

УДК 336.14:338.24

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ БАЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПОСИЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

*Л. Б. Баранник, к. е. н., доцент, Т. М. Рудянова, к. ф.-м. н., доцент,
ДВНЗ «Дніпропетровська державна фінансова академія»
Barannik_LB@mail.ru, rudyanova@mail.ru*

У статті розглянуто сутність, особливості та інструменти формування сучасних місцевих бюджетів в умовах трансформації економіки. Проаналізовано динаміку й структуру видатків бюджету Дніпропетровської області на соціальний захист. На основі економетричної моделі залежності зменшення чисельності малозабезпечених непрацевдатних громадян, які отримують допомогу з системи соціального захисту, від зростання валового регіонального продукту та прожиткового мінімуму для непрацевдатних громадян, доведено необхідність розширення фінансової бази місцевих бюджетів з метою ефективного соціального захисту населення регіону.

Ключові слова: місцевий бюджет, фінансування, видатки бюджету, соціальний захист населення, малозабезпечені непрацевдатні громадяни, валовий регіональний продукт, прожитковий мінімум.

Постановка проблеми. Для повноцінного функціонування інституту місцевого самоврядування необхідне його матеріальне та фінансове забезпечення, основою якого є місцевий бюджет, майно об'єктів комунальної форми власності, земельні та природні ресурси. Ці складові матеріально-фінансової бази місцевого самоврядування мають бути достатніми для забезпечення розвитку територіальних громад. Тому пошук джерел розширення фінансової бази місцевих бюджетів є досить актуальною проблемою. Для сталого соціального розвитку регіону велике значення має вирівнювання добробуту громадян через механізм соціального захисту населення. Часто вважають, що з покращенням економічної ситуації в регіоні, можна значно збільшити видатки місцевого бюджету на соціальне забезпечення й таким чином посприяти зменшенню кількості бідних. Цілком логічно, але на практиці не завжди так відбувається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню окремих питань формування й розвитку місцевих бюджетів присвячені роботи багатьох вітчизняних учених [1–5]. Практично всі автори, які займаються цією проблематикою, згодні у необхідності розширення обсягу фінансових ресурсів, які місцева влада матиме у своєму розпорядженні, та підвищення самостійності місцевого самоврядування у питаннях їх розподілу, що передба-

чає проведення подальшої децентралізації управління бюджетними коштами та підвищення ефективності міжбюджетних трансфертів. Паралельно із вирішенням загальної методологічної проблеми – розвитку місцевих фінансів – останнім часом значно посилюється інтерес дослідників до можливостей місцевих бюджетів фінансувати заходи соціального характеру, адже одним із найважливіших завдань органів місцевого самоврядування є соціальний захист населення підлеглої території. Серед питань, які хвилюють дослідників у цьому аспекті, зокрема, є таке, як оптимально здійснювати соціальний захист в умовах обмеженості ресурсів. Звичайно, проблему ефективного витрачання бюджетних коштів вирішити завжди не просто, тим більше, коли мова йде про видатки місцевого бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення населення. Адже для цього необхідно вирішити цілу низку питань, які лежать у площині економічних, соціальних і політичних рішень. Також питома вага тих, хто потребує соціальної підтримки в нашій країні, досить велика. В Україні за різними оцінками (при повній відсутності офіційної інформації) на одну заможну людину припадає від 15 до 40 бідних. Індекс співвідношення доходів 20% найбагатших громадян країни і 20% найбідніших її громадян є тим об'єктивним макроекономічним

показником, що характеризує баланс економічних інтересів та рівень соціальної справедливості і є, по суті, мірилом цивілізованості суспільства. В Україні за різними оцінками цей показник знаходиться в межах 40 до 1 [6]. Отже, віддаючи належне внеску всіх учених у вивчення питань формування місцевих бюджетів, здійснення соціального захисту населення, слід зазначити, що необхідно систематизувати, узагальнити, а у ряді випадків і переосмислити викладені раніше ідеї через реалії, що швидко змінюються. Соціальний захист населення неможна робити за «єдиним сценарієм», він по-різному здійснюється у кожній конкретній країні (регіоні) й на різних етапах розвитку, тому потрібен постійний пошук нових засобів і методів його реалізації.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є з'ясування сутності, особливостей та інструментів формування місцевих бюджетів, а також визначення умов, за яких ефективно здійснюється соціальний захист населення у конкретному регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом здійснюється складний неоднозначний перехід від моносуб'єктності до полісуб'єктності соціального захисту населення, відбувається передача функцій управління в соціальній сфері з державного рівня на мезорівень (міський, районний). При цьому змінюється й принцип фінансування соціального захисту населення: домінуючий раніше «виробничий» принцип уступає місце територіальному.

В Україні за роки незалежності склався певний порядок фінансового забезпечення соціального захисту населення. Бюджетним кодексом України (БКУ) передбачено розмежування видатків на соціальний захист між бюджетами різних рівнів. Так, п. 9 ст. 87 БКУ передбачено видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення, що здійснюються з Державного бюджету України; п. 4 ст. 89 БКУ визначено склад видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, що здійснюються з районних бюджетів та бюджетів міст республіканського Автономної Республіки Крим і обласного значення та враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів; п. 4 ст. 90 БКУ

визначено склад видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення, що здійснюються з цих бюджетів і враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів [7]. Перелік завдань органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту досить великий. За видатковою статтею бюджету «Соціальний захист та соціальне забезпечення» обліковуються видатки на соціальний захист пенсіонерів, ветеранів війни та праці, сім'ї, дітей та молоді, безробітних, інших категорій населення, на випадок непрацездатності, допомога у вирішенні житлового питання, допомога на забезпечення житлом, дослідження й розробки у сфері соціального захисту тощо.

Для якісного й повноцінного соціального захисту необхідні немалі кошти, яких за умов складної фінансової ситуації в економіці країни недостатньо. Потрібно шукати додаткові ресурси, зміцнювати фінансову базу місцевих бюджетів. У даному випадку під фінансовою базою місцевих бюджетів ми розуміємо сукупність усіх грошових коштів, що надходять із різних джерел, і з якої формуються доходи й здійснюються видатки місцевих бюджетів на виконання власних та делегованих повноважень.

Основними бюджетоутворюючими джерелами місцевих бюджетів є податок з доходів фізичних осіб (ПДФО) та плата за землю. З таблиці 1 видно, що частка ПДФО у доходах Зведеного бюджету у 2000–2010 рр. коливалась у межах 12–18%. У 2011 р. вона понизилась і становила 15,11%. При прогнозуванні ПДФО у 2011 р. було враховано:

– зростання фонду оплати праці на 15,3% (з 338,9 млрд. грн. у 2010 р. до 390,8 млрд. грн. у 2011 р.);

– прогноз податкової соціальної пільги на 2011 р. визначено у сумі 5 105,9 млн. грн., або на 710,3 млн. грн. більше, ніж заплановано у 2010 р., і розраховано виходячи з мінімальної заробітної плати у розмірі 941 грн. на місяць (на початок 2011 р.) та граничного розміру доходу в сумі 1 320 грн. (на початок 2011 р.), який дає право на отримання податкової соціальної пільги;

– збільшення податкової знижки на 85,8 млн. грн. [8].

За 2011 р. надходження з ПДФО до мі-

сцевих бюджетів склали 54 065,1 млн. грн., що у порівнянні з аналогічним періодом 2010 р. більше на 3 035,8 млн. грн., або на 5,9%. Рівень виконання річного планового показника склав – 99,4%. Питома вага ПДФО у податкових надходженнях місцевих бюджетів складала 74% [1, с. 111]. До недавнього часу в Україні місцеві бюджети можна було поповнювати зборами від паркування автомобілів, реклами, ринковим збором та деякими ще, які наразі відмінені. А між іншим, у

ряді країн Європи, зокрема Німеччині, такі джерела використовуються досить активно. У німецькій поліції навіть є підрозділ, який контролює сплату за паркування транспортних засобів.

На нашу думку, до питання місцевих податків і зборів з точки зору кількості й доцільності їх стягування ще необхідно буде повертатися не один раз задля розбудови оптимальної моделі створення фінансової бази для розвитку регіонів.

Таблиця 1

Частка надходжень від податку з доходів фізичних осіб в Зведеному бюджеті України у 2000–2011 рр.

Роки	Податкові надходження, млрд. грн.	Зібрано ПДФО в бюджет, млрд. грн.	Частка ПДФО у податкових надходженнях (%)	Величина росту ПДФО, млрд. грн.	Доходи бюджету, млрд. грн.	Частка ПДФО у доходах бюджету (%)
2000	27,6	6,38	23,11	–	49,1	12,99
2001	35,0	8,774	25,07	2,40	54,9	15,98
2002	45,5	10,82	23,80	2,05	61,9	17,48
2003	54,3	13,53	24,90	2,71	75,3	17,97
2004	63,2	13,21	20,90	–0,32	91,5	14,44
2005	97,9	17,32	17,70	4,11	134,2	12,91
2006	125,9	22,79	18,10	5,47	171,8	13,27
2007	161,0	34,78	21,60	11,99	219,9	15,82
2008	227,2	45,89	20,20	11,11	297,9	15,40
2009	207,9	44,48	21,40	–1,41	272,9	16,30
2010	234,4	51,00	21,75	0,84	314,5	16,21
2011	334,7	60,2	17,98	9,2	398,5	15,11

*Джерело: [9-10]

Найбільшу частку у структурі надходжень податку за видами доходів має заробітна плата найманих працівників. Вона складає 51 011,9 млн. грн., або 94,4% від загальної суми надходжень ПДФО до місцевих бюджетів.

З точки зору сучасної ситуації в економіці України, найкраще було б, якби відрахування в бюджет збільшувались завдяки легалізації виплати заробітної плати й зростання її розмірів, аніж фіскальних заходів.

За даними Державного Казначейства України, до загального та спеціального фондів місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) за 2011 р. надійшло 181,3 млрд.грн., що на 14,6% або на 23 млрд грн., більше за відповідний показник

попереднього року. Без урахування міжбюджетних трансфертів надійшло 85,6 млрд.грн., що на 7,4% більше, ніж у 2010 р. Рівень виконання річного плану доходів, затвердженого місцевими радами, становив 101,2% проти 96,4% за даними 2010 р. Рівень виконання річного розрахункового показника Міністерства фінансів України на 2011 р. склав 106,7% (у 2010 р. – 108,2%) [11, с. 68].

Дані 2011 р. значно кращі, ніж у 2010 р., тобто є явні позитивні зрушення. Якщо узагальнити оцінки різних експертів, то в якості основних проблем місцевих бюджетів можна назвати такі: 1) значна залежність від трансфертів з державного бюджету, 2) незабезпеченість потреб територіальної громади у власних фінансових ресурсах,

відсутність механізмів, які враховували б реальні потреби регіонів у соціальних послугах, 3) неможливість органами місцевого самоврядування самостійно вирішувати власні проблеми через чинну схему міжбюджетних трансфертів. У 2010 р. були внесені зміни до БКУ щодо збільшення ресурсної бази місцевих бюджетів за рахунок упорядкування джерел. На рис. 1 показана схема передачі доходів місцевим бюджетам з державного бюджету.

Збільшена й кількість джерел доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів (рис. 2).

Зокрема, до власних доходів

місцевих бюджетів усіх рівнів віднесено фіксований податок на доходи від підприємницької діяльності, 100% плати за землю, плату за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності, надходження від адміністративних штрафів; здійснено зарахування до загального фонду місцевих бюджетів 50% надходжень податку на прибуток понад річні розрахункові обсяги, визначені законами про Державний бюджет на відповідний рік. Передано до бюджету розвитку єдиний податок і здійснено трансформацію основного джерела надходжень – ПДФО (рис. 3).

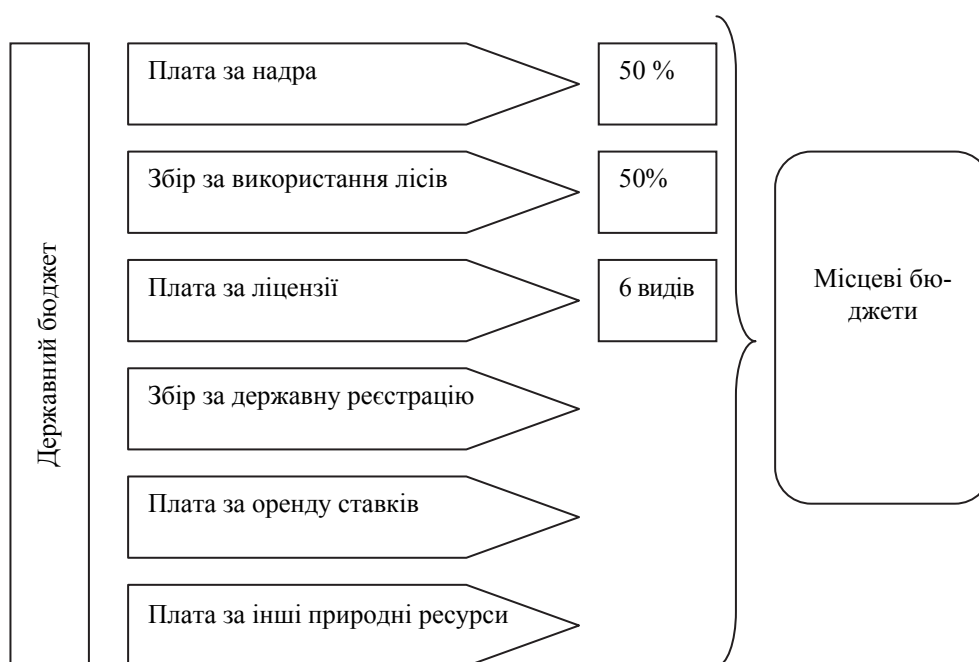

Рис. 1. Нові тенденції у міжбюджетних відносинах з 2010 р.

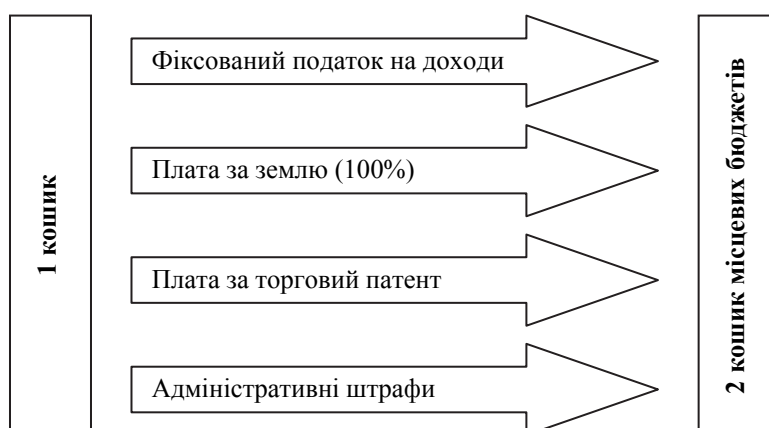

Рис. 2. Джерела доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів

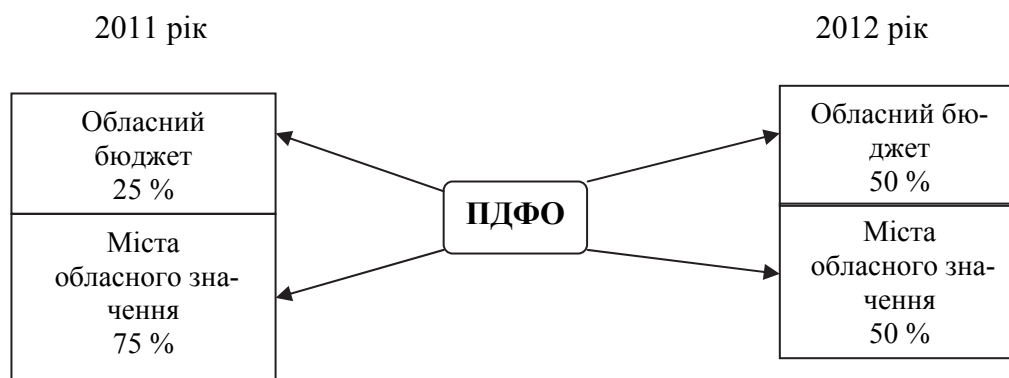

Рис. 3. Схема трансформації податку на доходи фізичних осіб

Але незважаючи на здійснені заходи, проблема нестачі ресурсів на виконання власних повноважень місцевих бюджетів та розвиток територій все ще залишається гострою й навіть у такому промислово розвинутому регіоні, як Дніпропетровська область. Ця область обрана нами в якості предмета дослідження не випадково, оскільки вона є однією з тих регіонів, де рівень добробуту громадян достатньо високий за українськими мірками. Середньомісячна заробітна плата у Дніпропетровській області протягом 2011 р. становила 2791

грн. (Україна – 2633 грн.), що у 2,8 рази перевищує розмір прожиткового мінімуму, встановленого для працездатної особи (1004 грн.). За рейтингом середньомісячної заробітної плати у рейтингу областей України вона займає друге місце після Донецької області. Але щороку зростають видатки зведеного бюджету Дніпропетровської області на соціальний захист і соціальне забезпечення (табл. 2).

Щороку відбувається зростання цієї статті видатків у загальному обсязі видатків (табл. 3).

Таблиця 2

Динаміка видатків Зведеного бюджету Дніпропетровської області на соціальний захист і соціальне забезпечення за окремими статтями у 2009–2011 рр.

Показник	Сума видатків, тис. грн.					
	2009		2010		2011	
	тис грн.	%	тис грн.	%	тис грн.	%
Соціальний захист та забезпечення, всього:	1225245,5	100,00	1477322,8	100,00	1559950,7	100,00
Пільги ветеранам війни і праці	258088,1	21,06	245348,7	16,61	96131,9	6,16
Пільги ветеранам військової служби	15765,9	1,29	17130,9	1,16	9167,8	0,59
Пільги громадянам, які постраждали від Чорнобильської катастрофи	11060,7	0,09	11580,4	0,78	5887,2	0,38
Пільги громадянам, передбачені в ст. 77	7342,1	0,60	6290,8	0,43	965,2	0,06
Допомога сім'ям з дітьми	532844,4	43,49	712465,1	48,23	976914,1	62,62
Тимчасова державна допомога дітям	14966,0	1,22	17287,4	1,17	18246,7	1,17
Допомога при усиновленні дитини	–	–	–	–	1304,9	0,08
Державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам	77723,8	6,34	120448,3	8,15	146079,1	9,36
Адресна допомога малозабезпеченим сім'ям	24232,9	1,98	23462,7	1,59	16728,2	1,07
Субсидії населенню для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг	64246,6	5,24	53242,5	3,60	17125,5	1,10
Субсидії населенню для відшкодування витрат на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу	–	–	–	–	1351,9	0,09
Інші видатки	218975,0	17,88	270065,9	18,28	270048,0	17,32

*Джерело: складено автором за: [12].

Таблиця 3

Питома вага видатків бюджету Дніпропетровської області на соціальний захист населення у загальному обсязі видатків у 2007–2011 рр.

Показник	2007		2008		2009		2010		2011	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Всього видатків	7272,9	100	9516,3	100	9269,9	100	11551,2	100	13807,7	100
Соціальний захист та соціальне забезпечення	1261,5	17,3	1508,0	15,9	1848,8	19,9	2354,4	20,4	2767,2	20,0

* Джерело: складено автором за: [13].

Варто зазначити, що поруч з цим у Дніпропетровській області впродовж 2000–2011 рр. спостерігається стала тенденція зменшення кількості непрацевдатних громадян з мінімальними доходами, яким призначена цільова грошова допомога, та кількості малозабезпечених непрацевдатних верств населення, яким надається грошова та натуральна допомога органами соціального захисту.

Поширеною є думка, що це відбувається завдяки збільшенню державою прожиткового мінімуму для непрацевдатних осіб, на підставі якого розраховується соціальна допомога. При цьому несправедливо ігнорується той факт, що покращення стану означених категорій населення регіону багато в чому відбувається за рахунок місцевих бюджетів. Інтегральним показником, що характеризує економічне зростання в регіоні й відповідно символізує собою покращення

рівня життя мешканців області, є валовий регіональний продукт (ВРП). У розрахунку на душу населення він свідчить про якість рівня життя людей в регіоні.

За допомогою економетричного моделювання ми вирішили визначити, що у більшій мірі сприяє зменшенню кількості малозабезпечених непрацевдатних верств населення, яким надана грошова та натуральна допомога, чи збільшення прожиткового мінімуму для непрацевдатних осіб, чи зростання ВРП. При цьому ми абстрагувались від таких факторів, як смертність малозабезпечених осіб, їх власні зусилля у покращенні матеріального стану, допомога родичів, від'їзд за межі області й деякі інші, оскільки практично врахувати їх дію досить складно.

Розглянемо динаміку вказаних показників по роках (рис. 4 – 6).

Таблиця 4

Вихідні дані для побудови моделі

№ з/п	Рік	Кількість малозабезпечених непрацевдатних верств населення, яким надана грошова та натуральна допомога органами соціального захисту, осіб (D)	Валовий регіональний продукт у розрахунку на душу населення, грн. (P)	Прожитковий мінімум для непрацевдатних осіб (на кінець року), грн. (K)
1	2000	48300	2788	216,56
2	2001	54100	4589	248,77
3	2002	53300	5112	268
4	2003	53100	5155	268
5	2004	46400	8609	284,69
6	2005	40900	11909	332
7	2006	36800	15239	366
8	2007	35600	20868	411
9	2008	38500	30918	498
10	2009	37016	27737	573
11	2010	34857	34709	734
12	2011	28656	42068	800

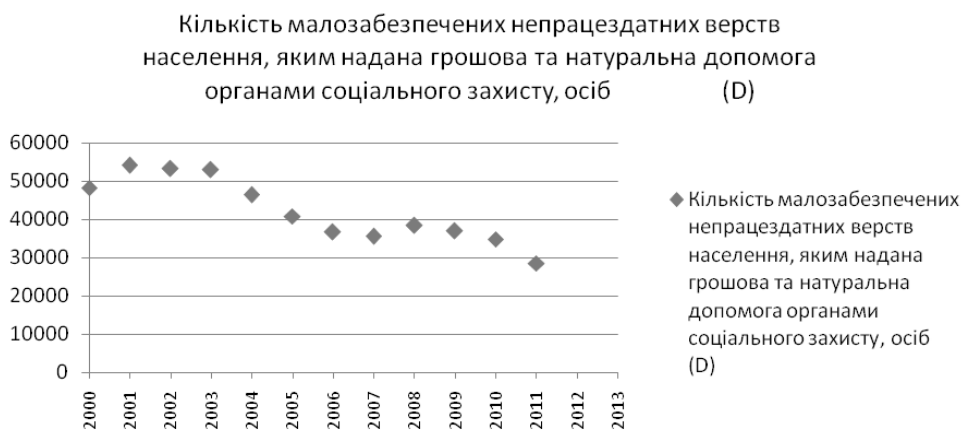

Рис. 4. Динаміка кількості малозабезпечених непрацездатних верств населення, яким надана грошова та натуральна допомога органами соціального захисту у 2000–2011 рр.

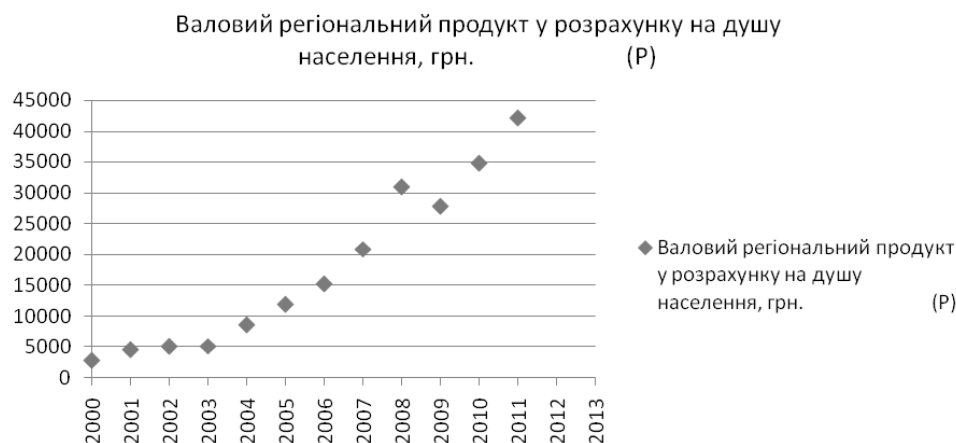

Рис. 5. Динаміка обсягів ВРП у розрахунку на душу населення по Дніпропетровській області у 2000–2011 рр.

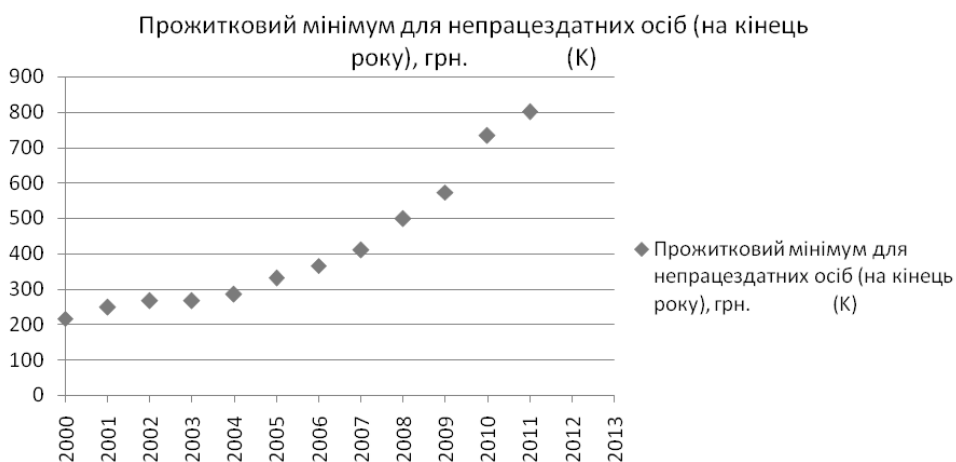

Рис. 6. Динаміка прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб в Україні у 2000–2011 рр.

Як бачимо, зменшується кількість малозабезпечених непрацездатних верств населення, яким надана грошова та натуральна допомога органами соціального захисту по

Дніпропетровській області у 2000–2011 рр., зі зростанням ВРП у розрахунку на душу населення та збільшенням прожиткового мінімуму для непрацездатних осіб за означений період.

Отже, проаналізуємо, яка залежність між обраними факторами є найсуттєвішою.

На основі наведених даних спостережень побудуємо лінійну регресійну модель, яка встановлює залежність кількості малозабезпечених (d_i) від ВРП (p_i), ($i = \overline{1,12}$, 12 – кількість періодів, що розглядаються):

$$d_i = a_0 + a_1 p_i + l_i, \quad (1)$$

де a_0 – постійна складова d_i ; a_1 – коефіцієнт регресії;

l_i – відхилення фактичних значень d_i від оцінки (математичного сподівання) середньої величини d_i .

Параметри регресії оцінюємо за допомогою методу найменших квадратів. За цим методом параметри визначаються виходячи з умови, що найкраще наближення, яке мають забезпечувати параметри регресії, досягається, коли сума квадратів різниць l_i між фактичними значеннями кількості непрацездатних верств населення, яким надана грошова та натуральна допомога органами соціального захисту, та його оцінками є мінімальною, що можна записати як $\sum_{i=1}^n l_i^2 \Rightarrow \min$. За методом найменших ква-

дратів параметри регресії a_0 і a_1 є розв'язком системи двох нормальних рівнянь:

$$\begin{cases} \frac{\partial Q(a_0, a_1)}{\partial a_1} = -2 \sum_{i=1}^n (d_i - a_1 p_i - a_0) p_i = 0, \\ \frac{\partial Q(a_0, a_1)}{\partial a_0} = -2 \sum_{i=1}^n (d_i - a_1 p_i - a_0) = 0. \end{cases} \quad (2)$$

Розв'язок цієї системи має вигляд:

$$a_1 = \frac{n \sum_{i=1}^n p_i d_i - \sum_{i=1}^n p_i \sum_{i=1}^n d_i}{n \sum_{i=1}^n p_i^2 - \left(\sum_{i=1}^n p_i \right)^2}, \quad (3)$$

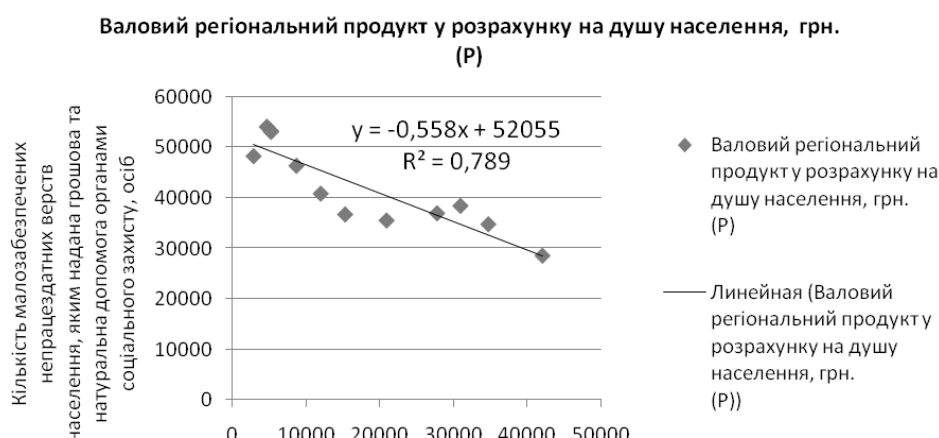
$$a_0 = \frac{\sum_{i=1}^n d_i - a_1 \sum_{i=1}^n p_i}{n}.$$

Для вихідних даних таблиці 4. за формулами (2–3) отримано, що

$a_0 = 52055,33$, $a_1 = -0,56$. Отже, розрахована лінійна модель регресії має вигляд

$$d_i = 52055,33 - 0,56 p_i. \quad (4)$$

Графічно це може бути проілюстровано на рис. 7.

Оцінімо статистичну значущість рівняння регресії. Середньоквадратична помилка регресії $s = 4081,41$. Відносно середнього вибіркового значення

$$\bar{d} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n d_i = 42294,08 \text{ це становить } 9,65 \%,$$

що не перевищує допустимого рівня. Коефіцієнт кореляції R для даної моделі $R = -0,888$ означає, що між фактором та показником існує тісний зв'язок. Тобто p_i відіграє важливу роль у поясненні суми d_i . Коефіцієнт

детермінації для даної моделі дорівнює $R^2 = 0,789$. Таким чином, згідно з обраною моделлю, залежність показника D пояснюється саме фактором P, залученим у модель, з урахуванням специфікації моделі, на 78,9%.

Модель адекватна статистичним даним за критерієм Фішера. Розрахункове значення F-критерію згідно з моделлю дорівнює $F_{розр} = 37,47$. Критичне значення F-розподілу Фішера для 5%-ого рівня значущості $F_{крит} = 4,96$. Таким чином, розраховане значення F більше, ніж критичне, отже, можна зробити висновок про адекватність побудованої моделі вихідним даним за F-критерієм Фішера. Із двох оцінених параметрів саме параметр a_1 визначає степінь залежності показника від фактора. Тому перевіримо його статистичну значущість. Це можна зробити за допомогою критерію Стьюдента. Розрахункове значення t-статистики отримаємо як відношення a_1 до своєї стандартної похибки S_{a_1} :

$$t_1 = \frac{a_1}{S_{a_1}} = -6,12,$$

і на 21,1% зумовлена факторами, що лежать поза межами моделі, у тому числі і випадковими. Можна зробити висновок, що в модель включений суттєвий фактор.

$$S_{a_1} : t_1 = \frac{a_1}{S_{a_1}} = -6,12, \quad \text{де}$$

$$S_{a_1} = \sqrt{\frac{s^2}{\sum_{i=1}^n (p_i - \bar{p})^2}} = 0,09,$$

$s^2 = 16\,657\,892,80$. Критичне значення t-статистики при рівні значимості $\alpha = 0,05$ $t_{крит.} = 2,228$. Таким чином, розрахункове значення більше, ніж критичне. Отже, параметр a_1 з надійністю 95% можна вважати статистично значимим.

Для оцінки впливу фактора P на показник D без урахування одиниць виміру обчислимо коефіцієнти еластичності для кожного спостереження за формулою

$$K_{xi}^e = a_1 \frac{p_i}{d_i^{роз.}}$$

та побудуємо діаграму. Як бачимо, еластичність D зменшується при збільшенні P (рис. 8).

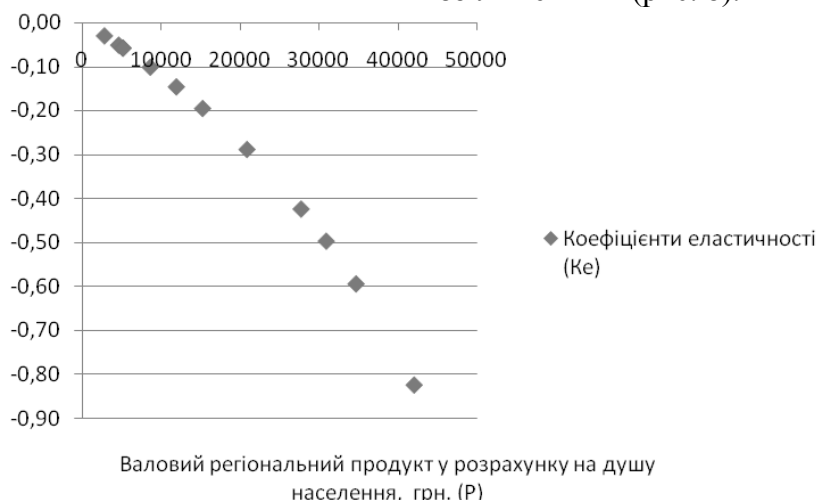

Рис.8. Значення коефіцієнтів еластичності D відносно P

Еластичність, що обчислена на основі середніх значень показника і фактора, складає $K_{\bar{p}}^e = a_1 \frac{\bar{p}}{\bar{d}^{роз.}} = -0,23$. Це означає, якщо валовий регіональний продукт зростає на 1%,

то кількість малозабезпечених працездатних верств населення зменшиться на 0,23%.

Розглянемо тепер залежність кількості малозабезпечених (d_i) від прожиткового

мінімуму для непрацевдатних (k_i):

$$g_i = b_0 + b_1 k_i + u_i. \quad (5)$$

u_i – відхилення фактичних значень кількості малозабезпечених d_i від оцінки середньої величини прожиткового мінімуму Y_i .

Таким чином, розрахована лінійна

модель регресії має вигляд:

$$g_i = 57\,489,74 - 36,47 k_i. \quad (6)$$

На рис. 9 показано лінію регресії (1.6), яка визначає залежність між змінними g_i і k_i . Реальні спостереження над d_i відображені точками на координатній площині.

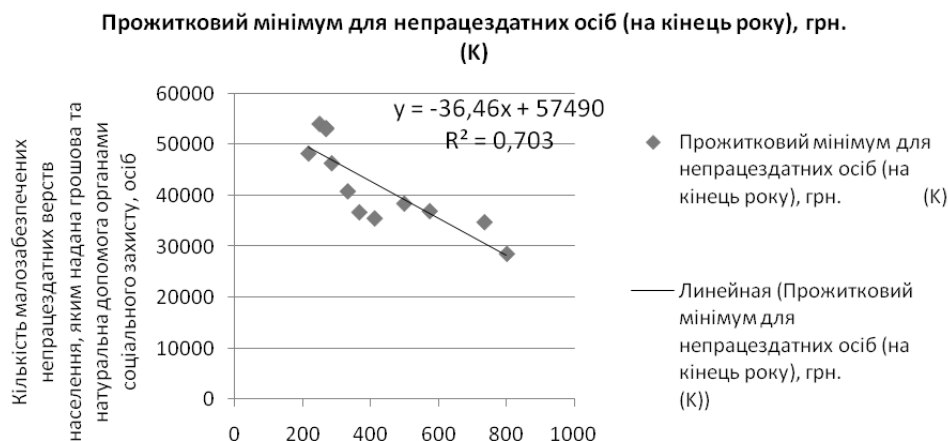

Рис. 9. Діаграма розсіювання та лінія регресії залежності D від K

Точність апроксимації фактичних даних рівнянням (6) характеризує величина середньоквадратичної помилки регресії $s=4\,840,78$, що відносно середньовибіркового значення становить 11,45 %. Коефіцієнт детермінації для даної моделі $R^2=0,704$. Це означає, що кількість малозабезпечених на 70,4% пояснюється залежністю від прожиткового мінімуму, а інші 29,6 % зумовлені факторами, які лежать поза межами моделі (1.6). Модель є адекватною за F-критерієм Фішера: $F_{розр}=23,74 > F_{крит}=4,96$. Отже, можна зробити висновок про адекватність моделі за F-критерієм Фішера.

Перевірка значущості параметра b_1 : відношення параметра b_1 до свого стандартного відхилення S_{b1} дорівнює $t_1=-4,87$. Оскільки $|t_1|=4,87 > t_{0,05;10}=2,23$, можна вважати, що параметр статистично значущий і прожитковий мінімум суттєво впливає на кількість малозабезпеченого населення. Отримані

значення коефіцієнтів еластичності K_{ki}^e в залежності від k_i зобразимо точками на координатній площині (рис. 10).

Як бачимо, еластичність K_{ki}^e кількості малозабезпеченого населення області також зменшується при збільшенні прожиткового мінімуму k_i . Значення коефіцієнту еластичності $K_{\bar{k}}^e$ кількості малозабезпеченого населення відносно прожиткового мінімуму $\bar{k}$, отримане на основі середніх значень змінних дорівнює $K_{\bar{k}}^e = -0,36$.

Таким чином, при зростанні прожиткового мінімуму на 1%, кількість малозабезпечених у середньому зменшиться на 0,36%. Тобто прожитковий мінімум більше впливає на зменшення кількості непрацевдатних у відсотковому відношенні: $K_{\bar{k}}^e > K_p^e$

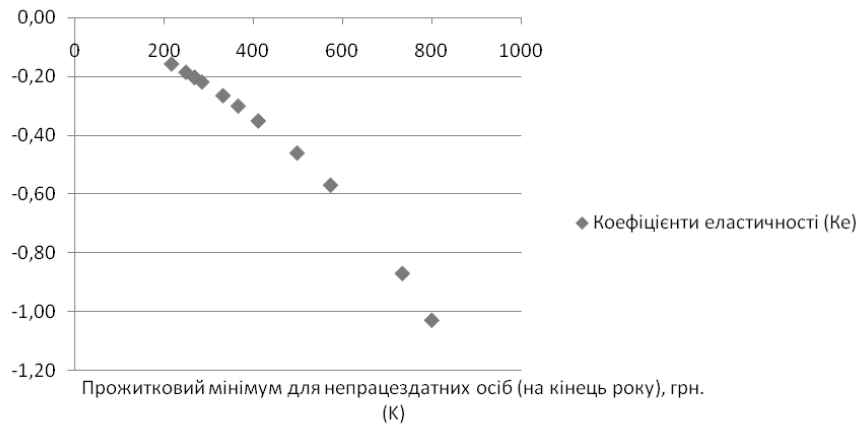

Рис. 10. Значення коефіцієнту еластичності K_{ki}^e відносно k_i

Використовуючи модель 4, зробимо прогноз кількості малозабезпечених непрацевдатних верст населення на наступні періоди.

Постійне збільшення темпів зростання ВРП на душу населення Дніпропетровської області свідчить про їхню нелінійну залежність. Для прогнозування величини ВРП на душу населення використаємо квадратичне рівняння регресії:

$$y_{1i} = c_0 + c_1t + c_2t^2, \quad (7)$$

де

y_{1i} – ВРП на душу населення, t – фактор ча-

су.

Залежність ВРП на душу населення від часу представлена на рис. 11 та описана рівнянням:

$$y_{1i} = 2117,16 + 148,05t + 265,77t^2 \quad (8)$$

Для цього рівняння коефіцієнт детермінації $R^2=0,98$, що свідчить про щільний зв'язок між факторами та дає змогу використовувати цю модель для прогнозування ВРП на душу населення в майбутньому.

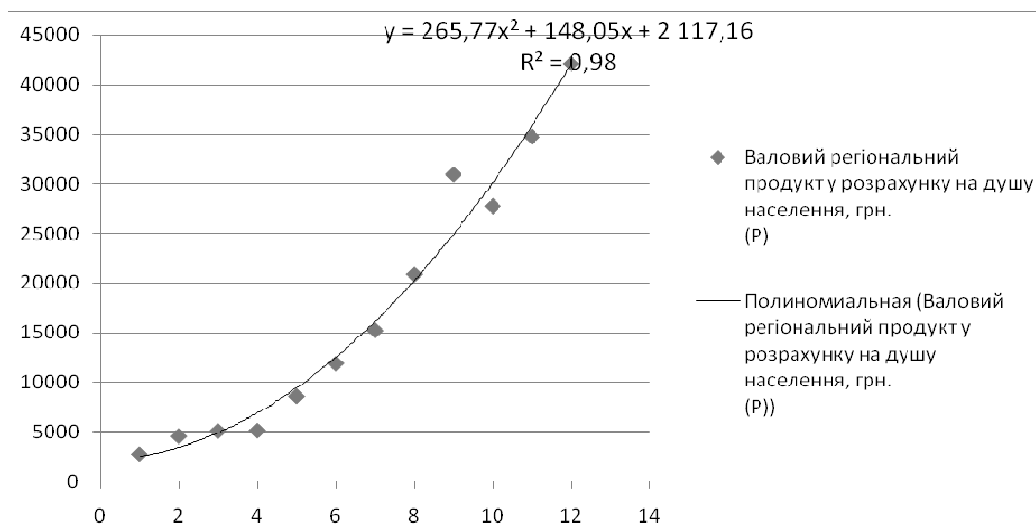

Рис. 11. Залежність ВРП на душу населення від часу

Використовуючи модель (4), та прогнозні значення ВРП на душу населення від часу, розрахуємо прогнозні значення кількості малозабезпечених непрацевдатних верств

населення, яким надана грошова та натуральна допомога органами соціального захисту (табл. 5).

Таблиця 5

Прогнозні значення ВРП на душу населення та кількості малозабезпечених непрацевдатних верств населення у 2012–2016 рр.

Показник	Період, роки				
	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг валового регіонального продукту у розрахунку на душу населення	48956	56280	64135	72522	81440
Кількість малозабезпечених непрацевдатних верств населення, яким надана грошова та натуральна допомога органами соціального захисту	24709	20618	16231	11546	6564

Результати економетричного дослідження залежності кількості малозабезпечених осіб у регіоні від валового регіонального продукту й прожиткового мінімуму для непрацевдатних осіб дозволяють стверджувати, що вплив другого фактора є більш статистично суттєвим, але з економічної точки зору саме ВРП може більше впливати на покращення рівня життя населення, в тому числі малозабезпеченого. Це можна пояснити тим, що прожитковий мінімум – фіксований показник, який встановлюється державою, ВРП – величина змінна й слугує базою для формування місцевого бюджету й відповідно його видатків на соціальний захист населення.

Висновки. Багато теоретичних досліджень останніх років підтверджують думку, що для більш повноцінного виконання своїх завдань органи місцевого самоврядування потребують більшої самостійності в прийнятті рішень і, насамперед, у розпорядженні місцевими бюджетами. Нині головним джерелом формування доходної частини місцевих бюджетів залишається податок на доходи фізичних осіб та плата за землю. Скасування інших податків і зборів, які поповнювали місцеві бюджети, виявилось не виправданим. Побудова модель залежності ще раз доводить, що частка грошей, створених в регіоні та формуючих місцевий бюджет, повинна бути значно більшою, ніж є на сьогодні. Збільшення фінансової бази місцевих бюджетів дасть змогу передати вирішення багатьох завдань з державного бюджету до місцевих і повноцінно здійснювати ними соціальне забезпечення територіальних громад.

Література

1. Чугунов О. І. Місцеві бюджети в умовах трансформації економіки / О. І. Чугунов // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. Економічні науки. – 2013. – № 1. – С. 110–120.
2. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн / В. В. Зайчикова. – К.: НДФІ, 2007. – 299 с.
3. Кириленко О. П. Місцеві фінанси / О. П. Кириленко – К.: Знання, 2006. – 677 с.
4. Макогон В. Д. Основи регулювання міжбюджетних відносин / В. Д. Макогон // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 12. – С. 21–24.
5. Музика О. А. Доходи місцевих бюджетів за українським законодавством: монографія [Текст] / О. А. Музика. – К.: Атіка, 2004. – 344 с.
6. 80% українців визнали бідняками [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://4vlada.com/ukraine/11367>
7. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (станом на 10.01.2013 р.) – Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2013. – 144с.
8. Оцінка доходів Державного бюджету на 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eimg.pravda.com.ua/.../b8b2d03>
9. Зведений бюджет України у 1992 – 2008 рр. (за даними Державного Казначейства України). Офіційний сайт Держстату України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2005/fin/fin_ric_fin_u/2003.html ;
10. Показники виконання Зведеного бюджету України за 2010–2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/file/link/328305/file/DBU_ZBU.pdf
11. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2011 р. / [Щербина І. Ф., Рудик А. Ю., Зубенко В. В., Самчинська І. В. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К.: 2011. – 97 с.
12. Офіційний веб-сайт Дніпропетровської обласної держадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adm.dp.gov.ua/OBLADM/OblDp.nsf/b19e47826f35603ec2256f29003c32ff/2b0020d7c9053266c22571a20020fd64>
13. Офіційний веб-сайт Головного управління статистики у Дніпропетровській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dneprstat.gov.ua/>

В статье рассмотрены сущность, особенности и инструменты формирования местных бюджетов в условиях трансформации экономики. Проанализированы динамика и структура расходов бюджета Днепропетровской области на социальную защиту. На основе эконометрической модели зависимости снижения численности малообеспеченных нетрудоспособных граждан, которые получают помощь из системы социальной защиты, от роста валового регионального продукта в расчете на душу населения и прожиточного минимума для нетрудоспособных граждан, доказана необходимость расширения финансовой базы местных бюджетов для эффективной социальной защиты населения региона.

Ключевые слова: местный бюджет, финансирование, расходы бюджета, социальная защита населения, прожиточный минимум, валовый региональный продукт, прожиточный минимум.

The essence, characteristic features and tools of local budget formation under economic transformation are considered. The dynamics and structure of social protection budget expenditures of Dnepropetrovsk oblast are analyzed. The necessity of expanding the financial base of local budgets for effective social protection of the low-income population is grounded on the basis of econometric modeling of dependence of decreasing number of low-income incapacitated citizens receiving social safety assistance on the increase of the gross regional product per capita and the cost of living for disabled people.

Keywords: local budget, finance, budget expenditures, social protection, the cost of living, gross regional product.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Лисяк Л. В.